

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ

УДК 811.161.2'282

Верховод О.В.,
асистент,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДВОКОМПОНЕНТНІ НОМІНАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ЛЕКСИКИ ЖИВОЇ ПРИРОДИ УКРАЇНСЬКИХ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРОК

У сучасній лінгвістиці набуває поширення ідея системного вивчення лексики, що йде від загальноприйнятого розуміння мови як системи взаємопов'язаних частин та одиниць. Ця настанова сягає ще праць О.О. Потебні, а пізніше була розвинена В.В. Виноградовим, Л.В. Щербою, М.І. Толстим та ін. ученими.

У вітчизняному мовознавстві сформувалася традиція вивчення тематичних груп лексики як таких типів об'єднань, у яких реалізовано семантичні зв'язки. Уже вивчено окремі тематичні групи діалектної лексики широких говіркових масивів: будівельну лексику західнополіських говірок (О.М. Євтушок), будівельну, транспортну, сільськогосподарську лексику середньополіського діалекту (М.В. Никончук, О.М. Никончук), ковальську лексику українських діалектів (Т.П. Терновська), лексику харчування східнополіських говірок (Є.Д. Турчин), ботанічну лексику ряду діалектів (Л.А. Москаленко, О.А. Малахівська, І.В. Сабадош, О.Ф. Миголинець, М.І. Поістогова, А.О. Скорофатова) та ін.

Лексика живої природи посідає одне з центральних місць у лексичній структурі українських східнослобожанських говірок: вона відтворює одну з центральних для людини сфер довкілля, зберігаючи інформацію про шляхи формування й розвитку цієї тематичної групи лексики, етапи пізнання й вербалізації діалектоносіями позамовної дійсності. Ця лексика належить до активно вживаної, тісно пов'язана з побутом і культурою народу, відтворює спостереження діалектоносіїв над природою.

Опис лексики в межах ТГЛ як сегмента діалектного лексикону дозволяє виявити багатопланові системні зв'язки між лексемами, дослідити характер мотивації номінативних одиниць.

Найменування живої природи становлять розгалужений шар лексики, який неодноразово був предметом лінгвістичного аналізу в східнослов'янській лексикології. Назви живої природи вже описували українські (Г.І. Богуцька, Н.П. Дейниченко, І.Я. Філак, О.П. Карабута та ін.), російські (Р.Я. Тюріна, Г.М. Левіна) й білоруські (А.А. Кривіцкі) лексикологи на матеріалі літературної мови та окремих діалектів.

У лінгвістичних працях представлено фрагменти етимологічного аналізу зоонімів слов'янських мов (К.О. Березовська, Л.А. Булаховський, О.В. Гура, Г.П. Клепікова, В.Т. Коломієць, В.В. Усачова та ін.).

Актуальність дослідження лексики живої природи зумовлена необхідністю системного вивчення лексики живої природи східнословобожанських українських говірок, потребою комплексно дослідити номінативну систему мови, яка передає етнічну своєрідність мовного членування світу, відображає специфіку внутрішнього рефлексивного досвіду народу, його культуру, традиції, звичаї, міфологію.

Номінативний процес – це фіксація в матеріальній оболонці звука певного ідеального змісту, або інакше “процес перетворення фактів позамовної дійсності в набуток системи та структури мови” [6, 3]. При цьому знакові елементи мовної системи відбивають і фрагменти та явища позамовної дійсності, й ідеальні сутності, що є результатом складних когнітивних процесів. “Номінація є закріпленням за мовним знаком поняття – сигніфікату, що відбиває певні ознаки денотата – властивості, якості й відношення – предметів та процесів матеріальної та духовної сфери, завдяки чому мовні одиниці утворюють змістові елементи вербальної комунікації” [5, 101]. Таким чином, номінація полягає в утворенні мовних одиниць, що слугують для називання й вищлюювання реалій дійсності та формування відповідних понять про них, у формі слів, словосполучень, фразеологізмів та речень.

Явище номінації тісно пов'язане з практичною діяльністю людей. Номінативні одиниці створюють та використовують у процесі пізнання навколишнього світу, вони є невід'ємною умовою спілкування людей. По суті, явище номінації зумовлене комунікацією. Однак остання практично не може існувати без номінативної функції.

Засоби номінації говорів, як і літературної мови, не обмежені окремими словами, що позначають поняття або реалії; номінативну функцію в говорах виконують також діалектні лексикалізовані словосполучення. З окремим словом як ціліснооформленою мовною одиницею їх зближує єдність значення й наявність однослівних синонімічних засобів [4, 262]. В.В. Виноградов зазначав, що “словосполучення (як і слова) можуть і повинні бути вивчені не лише у складі речення як його структурні елементи, але і як різновиди складних назв, як притаманні мові лексико-семантичні єдності, побудовані й знову утворювані за законами відповідної мови” [1, 409]. На відміну від слів, яким властива проста (глобальна) номінація, комбінація слів репрезентує поєднання деяких окремих значень, унаслідок якого утворюється складна номінативна одиниця [3, 134].

Метою роботи є аналіз двокomпонентних назв у ТГЛ “Жива природа” в українських східнословобожанських говірках, що передбачає розв'язання таких завдань: 1) вияв двокomпонентних номінацій у складі лексики живої природи українських східнословобожанських говірок; 2) з'ясування частотності вживання аналізованих сполук у досліджуваному континумі.

Актуальність теми дослідження зумовлена відсутністю спеціальної праці, присвяченої особливостям номінативних процесів у лексиці живої природи в українських східнословобожанських говірках.

Аналіз лексики живої природи українських східнослов'янських говірок виявив, що репрезентантами аналізованих сем є як однослівні, так і двослівні номінації. Двослівні найменування аналізованої ТГЛ у досліджуваних говірках виявляють менше функціональне навантаження порівняно з однослівними і в більшості випадків є дублетами до останніх. Серед вільних сполучень слів виділяємо:

а) атрибутивні словосполучення, у яких прикметник указує на місце побутування тварини: *вод'яна крива* (Байд, Лозов, Хв, Шульг) – 'видра' *Lutra lutra* L.; *миша пол'ова* (Біллуц, Заайд, Зак, Кррч, Риб'ян, Степ, Тан, Трємб,) – *крал'їйка пол'ова* (Руд) – 'полівка звичайна' *Microtus arvalis* Pallas; *миша долмашн'а* (Новоол), *крал'їйка долмашн'а* (Руд) – 'миша хатня' *Mus musculus* L.; *лугове ш:у'єн'а* (Мик) – 'кріт' *Talpa europaea* L.; *лісній голуб*–(Мик) 'горлиця звичайна' *Streptopelia turtur* L.; *ласт'їюки бечрєч'євушки* (Мик) – 'ластівка берегова' *Riparia riparia* L.; *міс'ка ласточ'ка* (Парн) – 'ластівка' *Hirundo*; *лун' болотний* (Хв, Шульг) – 'крук' *Corvus corax* L.; *сомик канал'ний* (Байд, Лозов) – 'сом' *Silurus glanis* L.; *павук земл'яний*, *павук хатн'її* (Новоол-ка), *пала голрод'н'а* (Хв, Шульг) – 'павук' *Aranei*; *амбарний жук* (Новоник, Хв, Шульг), *хлібн'ї жуч'ки* (Хв, Шульг) – 'жук кузька хлібний' *Anisoplia austriaca* Hbst.; *жук навозний* (Байд, Біллуц, Лозов, Піск, Степ, Трємб, Чмир,) – 'гноювик звичайний' *Geotrupes stercorarius* L.; *коник трав'яний* (Білов, Хв, Шульг) – 'коник зелений' *Teddigonia viridissima* L.; *річковик морс'кий* (Парн) – 'карась' *Carassius*; *земл'яний ч'єрєч'єк* – (Новоолка) 'дощовик' *Lumbricus*;

б) словосполучення, у яких атрибутивним компонентом є узгоджений прикметник або іменник-прикладка, що вказують на манеру поведінки тварини: *їдике порос'а* (Райг) – 'маля дикого кабана' *Sus scrofa* L.; *їдика к'їшка* 'ондатра' *Ondatra zibethica* L. (Хв); *їдикий голуб* (Дем'ян, Сич, Хв, Шульг) 'горлиця звичайна' *Streptopelia turtur* L.; *зоузул'а одинока* (Піск) 'зозуля звичайна' *Cuculus canorus* L.; *мурав'єї труд'ага* (Парн) 'мураха' *Lepidoptera*; *коник пригу'нец'* (Булав), *коник стрибу'нец'* (Біллуц, Заайд, Кам, Ман, Риб'ян, Степ, Тан, Трємб), *стрибуч'ї кузнєч'їки* (Кррч) 'коник зелений' *Teddigonia viridissima* L.; *со'рока во'роўка* (Парн, Риб'ян), *с'їра розби'шака* (Чмир) – 'сорока' *Pica pica* L.; *об'жора трав'яна* (Руд) 'сарана перелітна або азіатська' *Locusta migratoria* L.; *гніди поганки* (Старб) 'гніди' *Lentis*; *ніч'ний бражник* (Піск) – 'метелик' *Lepidoptera*; *ніч'ний мисливец'* (Риб'ян) 'сова' *Strigiformes*; *ле'їтуч'а миш* (Новоол, Підг, Тр), *лі'їтуч'а миша* (Байд, Біллуц, Гар, Гонч, Коч-Роз, Куз, Лозов, НижД, Новоник, Риб'ян, Сват, Семик, Сич, Степ, Тр, Трємб, Хв, Шульг) – 'кажан' *Chiroptera*; спорадично зафіксовано об'єктні словосполучення *во'роўка їмєду* (Парн) 'оса звичайна' *Pseudovespa vulgaris* L.; *гад по'їзуч'її* (Новоол-ка) 'плазуни' *Reptilia*;

в) словосполучення, у яких узгоджене означення вказує на колір: *воўк с'їрий* (Риб'ян) – 'вовк' *Canis lupus* L.; *ласка білен'ка*, (*ласка р'ябен'ка*) (Піск) – 'ласка' *Mustela nivalis* L.; *с'їра гага* (Парн, Піск) – 'гуска сїра' *Anser anser* L.; *їаш'ч'їрка зелєна*, *їаш'ч'їрка с'їра* (Новоол-ка) – *Lacerta* L.; *ка'рас' білий* (Байд, Лозов), *ка'рас' срібл'астий* (*ка'рас' сєчрєч'їристий*) (Бонд, Круп, Марк, Мик, Новоол, Півн) – 'карась сріблястий' *Carasius auratus*; *красно'їорїї ка'рас'* (Новоол) – 'краснопірка' *Scardinius*

Erythrophthalmus L.; *сонечко краснен'ке* (Хв, Шульг) – ‘сонечко семикрапкове’
Coccinella septempunctata L.; *поло'сатий жук* (Кам) – ‘колорадський картопляний жук’
Lepidoptera; *ц'в'ітний метелик* (Піск) – ‘метелик’ *Lepidoptera*;

г) словосполучення, у яких схарактеризовано розмір тварини: *ч'ижики мален'к'і* (Новоол-ка) – ‘чиж’ *Spinus spinus* L., *мален'к'і сорок'єн'ата* (Шульг) – ‘сорока’ *Pica pica* L.; *вел'лике око* (Дем'ян) – ‘махаон’ *Papilio machaon* L.; *доўг'і паразити* (Гар) – ‘глисти’ *Helmints*; *мален'ка ко'машка* (Кррч) – ‘попелиця капусти’ *Brevicoryne brassicae* L.;

г) словосполучення, у яких указано на місце походження: *американс'кий жук* (Булав), *американс'кий колорад* (Булав) – ‘колорадський картопляний жук’ *Lepidoptera*;

д) словосполучення, у яких відбито біблійну символіку: *божа ко'роўка* (Біллуц, Бунч, Заайд, Коч, Можн, Мус, Новоол, Новоол-ка, Парн, Піск, Руд, Степ, Сич, Тан, Тремб, Хв, Чмир, Шульг), *бож'я ко'роўка* (Гар) – ‘сонечко семикрапкове’ *Coccinella septempunctata* L.; *божа ко'маха* (Біллуц) – ‘бджола свійська медоносна’ *Apis mellifera*; *коник бого'мол* (Старб) – ‘коник зелений’ *Teddigonia viridissima* L.;

е) двослівні образні назви: *сірий кум* (Руд), *воўч'ик братик* (Піск), *воўк пан'і'брат* (Руд) – ‘вовк сірий’ *Canis lupus* L.; *кума патрик'єй'їна* (Піск), *ли'сич'ка сестрич'ка* (Піск), *рижа кума* (Руд) – ‘лисиця звичайна’ *Vulpes vulpes*; *со'рока во'рона* (Хв, Шульг), *со'рока б'іло'бока* (Булав, Дем'ян, Райг, Сич) – ‘сорока’ *Pica pica* L.; *ко'н'ок горбунок* (Новоол) – ‘коник зелений’ *Teddigonia viridissima* L.; *рак не'бо'рак* (Парн) – ‘рак річковий’ *Astacus fluvsatilis* L.;

є) словосполучення, у яких показано опозицію за статтю: *мал'атко каба'на* (Гар) – ‘маля дикого кабана’ *Sus scrofa* L.; *д'ател са'миц'а* (Новоол-ка) – ‘дятел’ *Picidae*; *ли'сич'ка* (Гар) – ‘маля нориці звичайної’ *Cipalis Pallas*; *к'іт ку'ниц'я* – *к'ішка ку'ниц'я* (Мик) – ‘куниця’ *Martes foina Erxleben*; *са'миц'а ле'леки* (Новоол-ка) – ‘самиця лелеки білого’ *Ciconia ciconia* L.; *куроч'ка кур'іпки* (Риб'ян) – ‘самиця куріпки сірої’ *Perdix perdix* L., *п'і'їник кур'іпки* (Риб'ян) – ‘самець куріпки сірої’ *Perdix perdix* L.; *куроч'ка фазанка* (Піск) – ‘самиця фазана’ *Phasaneos*; *л'аш'ч' са'мец'* (Новоол-ка) – ‘самець ляца’ *Abramis brama* L.;

ж) назви, означення яких вказує на уявну подібність до демонічних істот: *не'ч'іста сила* (Шульг) – ‘комар звичайний’ *Culex ripiens* L.;

з) назви-табу, пов'язані з уявленням наших предків: *пред'вісник не'ш'ч'ас'т'а* (Ряб) ‘сич хатній’. У народних уявленнях сич є провидцем: *во'ни йак в'іш'ч'у'ни / то добро / то лихо в'іш'ч'у'ют'* (Піск). На нашу думку, така характеристика зумовлена мотивацією за дією – бути провидцем; лексема *каса'лани*, яку виявлено для назви *медве'їжа каса'лане* (Біллуц) – ‘маля ведмедя бурого’ – це так зване повторне табування, оскільки, як зауважує М.П. Кочерган, замість старої назви ведмедя (лат. *ursus*) слов'яни стали використовувати описову назву (рос. *медведь*, укр. *ведмідь*, білор. *мядзведь*, серб. *медвед* та ін.), що буквально означає ‘той, що їсть мед’ [2, 218].

и) інші словосполучення: *із'ін'с'ке ш'ч'є'н'а* (Байд, Біллуц, Бонд, Круп, Лозов, Марк, Підг, Старб, Степ, Тремб) – 'кріт' *Talpa europaea* L.; *п'тич'є наїселе'н'а* (Мик) – 'птах – загальна назва' *Aves.*; *з^с молоч'ком в'ін: з^с ік'ройу во'на* (Новоол-ка) – лексична реалізація опозиції сем 'самець коропа': 'самиця'; *сорт жаби* (Кам) – 'ропуха звичайна' *Bufo bufo* L.; *п'єр'є'х'ід'ніи будиноч'ок* (Парн) – 'слимак' *Limax Linne*; *б'ілан капу'с'т'аніи* (Мус) – 'попелиця капустяна' *Brassicorhynchus brassicae* L.; *к'ругл'ч'єрви* (Піск), *й'ай'ца бло'хи* (Кррч) – 'гниди' *Lentis*;

У назвах живої природи наявні також пропозитивні та дискурсивні номінативні одиниці, але їхнє функціональне навантаження значно менше порівняно з лексичною номінацією.

Зафіксовані пропозитивні номени – це здебільшого образні вислови, що функціонують у мовленні як своєрідні синонімічні одиниці до однослівних найменувань чи словосполучень. Так, для семи 'миша хатня' зафіксовано вислів: *мишка на'рушка / с'ірен'ке вушко* (Хв, Шульг), який уживають паралельно з іменником *миша*; номен *мед'в'ід* у 2 н. пп. функціонує паралельно з висловами: *і мед'вед'а можна на вел'омашин'і най'ч'ит' й'їздит'* (Сич), *хорошо мед'вед'а з^с ок'на драз'н'ит'* (Семик); сема 'тхір лісовий' представлена в Сич номеном *тх'ір* та висловом: *наладу'с'а тх'ір у сара'ї / про ку'ре'ї забу'ва'ї*; синонімами номена *б'іл'ка* (фонетичний варіант *б'єлка*) у 2 н.п.п. постають вислови: *б'іл'ку по'вити / н'їж'шки в'ід'бити* (Тр), *дали б'єлоч'к'ї о'р'їх'ї'ї / коли у'же зу'б'ї'ї не' стало* (Сич); у 1 н. п. репрезентантами семи 'самиця горобця' є іменник *гороб'ич'ка* та вислів *гороб'ич'ка / сла'їна п'тич'ка / хату п'їдм'їтайє* (Піск); сема 'яструб' репрезентована номеном *й'яструб'н* та висловами: *приле'т'їли й'яструб'н'ц'ї / по'хо'ва'їт'є'с' гороб'н'ц'ї* (Піск), *по'гани'ї то'ї й'яструб'н / ш'ч'о во'рона з'м'їс'ц'а з'б'їла* (Тр); для семи 'лин' разом з іменником *ли'нок*, який ужито із зменшено-пестливим суфіксом *-ок*, зафіксовано вислови: *ли'нок / ц'арс'ка р'їба, м'асо ли'нини / це м'асо сви'нини; борщ'ч'є'с'ви'нини / а уха з^с ли'нини* (Хв); сема 'ящірка' репрезентована іменником *й'аш'ч'їрка* та висловом: *не' кида'їс'а сло'вами / й'ак й'аш'ч'їрка хвостами* (Сич); синонімом до номена *ко'маха* 'комаха – загальна назва' є вислів *по'їт'їкала ко'маш'н'а / го'ту'їс'а до дош'ч'а* (Старб); репрезентантом семи 'муха кімнатна' є двослівна назва *муха к'їм'натна* та вислів: *уб'ї'ї бог л'їто м'ухами* (Тр); у 1 н. п. для семи 'колорадський картопляний жук' зафіксовано лише пропозитивний номен: *кар'тошку поса'дили / жу'к'ї'ї на'кор'мили* (Сич); синонімом до іменника *ч'їр'в'ак* 'дощовик' у 1 н. п. є вислів: *по'палас'а / й'ак ч'їр'в'а'ч'ок п'їд'м' кабл'ч'ок* (Сич).

До дискурсивної номінації живої природи інформатори найчастіше вдаються у випадках, коли в говірці відсутнє слово або словосполучення для назви реалії, наприклад: *їє у се'л'ї од'на п'тич'ка / ў на'род'ї й'її нази'є'вайут' пос'їм'їт':ухойу / а по к'н'ижному ї не' зна'їу й'ак во'на нази'є'ва'їц'а // проз'вали й'її так то'го / ш'ч'о б'їга'їє во'на по с'м'їт'ї'ї / ш'ч'ос' шу'ка'їє там // на го'л'ї'їц'ї'ї ў не'її ч'уб'н'ч'їк* (Дем'ян).

Дискурсивні номени мовці також використовують з метою прокоментувати семантичні відтінки слів-синонімів, наприклад, на позначення ластівки зафіксовано мікротекст: *зна'їу лас'т'ї'їку ми нази'є'ва'їємо по'год'нице'їу // о'то л'їта л'низ'ко /*

знач'їт' і буде дош'ч' (Білк). За допомогою дискурсивної номінації в одній обстеженій говірці описують сему 'жаба' ск'рекотн'ї / це л'агушки // ск'рекотн'ами називають' і жад'їбних л'удеї // трудол'убивих л'удеї пол'їун'уйут' з жаворонком / а л'їнивих / з^с кукушкою (Дем'ян).

До номінації за допомогою тексту вдаються й тоді, коли треба пояснити мотиви номінації, в основу якої покладено характерні ознаки тварини; так для сем 'полівка звичайна', 'заєць русак', 'куниця' у н. п. З зафіксовано такі тексти: пол'ових мишеї називали крад'їїниці'ами // а ск'їл'ки їїх на пол'ах / страшне // ск'їл'ки воїни поїдають' нашого хл'їба; раїн'їш л'уди називали заїц'її б'їгунами // так і бистро б'їжат' / нач'е ї не^с і бач'ут' н'їч'ого // і л'їудину / шо і бистро і б'їгає / ми називаємо б'їгуном або і заїцем; куниц' і і зараз називаємо пролізамаи / в уїс'аку і д'їрку пролізут' то за кур'їч'атами / то за гусе^сн'атами // колїс' собака заїрїзла і серед двору таку куниц'у / так її і т'їреба буїло (Білк).

Отже, пропозитивні та дискурсивні номени на позначення живої природи в обстежених говірках не є функціонально активними. Пропозитивними номенами найчастіше є образні вислови. Дискурсивні номени здебільшого містять додаткові коментарі щодо семантики назви. Номінативні одиниці у вигляді речень та мікротекстів зазвичай є дублетами до однослівних назв, а в окремих випадках компенсують обмеженість у вживанні однослівних номенів на позначення певного поняття.

Таким чином, тематична група лексики "Жива природа" в аналізованих східнословобожанських українських говірках представлена переважно однослівними найменуваннями (1413 назв – 86,6 %). Номен-словосполучення уживано зрідка, вони становлять 13,3 % від загальної кількості зафіксованих назв.

Подальше збирання й дослідження лексики українських східнословобожанських говірок дозволить дати докладнішу її характеристику, що є завданням дослідників говірок цього регіону.

Список населених пунктів

(усі населені пункти знаходяться в Луганській області)

Байд – с. Байдівка Старобільського району; **Берез** – с. Березівка Новопсковського району; **Білк** – смт Білокуракине; **Біллуц** – смт Білолуцьк Новопсковського району; **Білов** – смт Біловодськ; **Бонд** – с. Бондарівка Марківського району; **Бул** – с. Булавинівка Новопсковського району; **Бунч** – Бунчуківка Білокуракинського району; **Вин** – с. Виноградне Марківського району; **Гар** – с. Гармашівка Біловодського району; **Гонч** – с. Гончарівка Сватівського району; **Гор** – с. Городище Біловодського району; **Дем'ян** – с. Дем'янівка Білокуракинського району; **Євс** – с. Євсуг Біловодського району; **Заайд** – с. Заайдарівка Новопсковського району; **Зак** – с. Закотне Новопсковського району; **Кам** – с. Кам'янка Старобільського району; **Кар-С** – с. Караван-Солодкий Марківського району; **Кол** – с. Коломийчиха Сватівського району; **Кон** – с. Коноплянівка Білокуракинського району; **Коч** – с. Коченове Троїцького району; **Коч-Роз** – с. Кочине-Розпасіївака Білокуракинського району; **Криз** – с. Кризьке Марківського району; **Кррч** – с. Красноріченське Кременського району; **Круп** – с. Крупчанське Марківського району; **Куз** – с. Куземівка Сватівського району; **Кур** – с. Курячівка Марківського району; **Литв** – с. Литвинівка Біловодського району; **Лозов** – с. Лозовівка Старобільського району; **Ман** – с. Маньківка Сватівського району; **Марк** – смт Марківка; **Мик** – смт Микільське Міловського району; **Можн** – с. Можняківка Новопсковського району.

району; **Мус** – с. Мусіївка Міловського району; **НижД** – с. Нижня Дуванка Сватівського району; **Новоник** – с. Новониканорівка Сватівського району; **Новоол** – с. Новоолександрівка Троїцького району; **Новоол-ка** – с. Новоолександрівка Кременського району; **Новопск** – смт Новопсков; **Осин** – с. Осинове Новопсковського району; **Парн** – с. Парневе Біловодського району; **Півн** – с. Півнівка Міловського району; **Підг** – с. Підгорівка Старобільського району; **Піск** – с. Піски Новопсковського району; **Райг** – с. Райгородка Сватівського району; **Риб'ян** – с. Риб'янцеве Новопсковського району; **Руд** – с. Рудівка Сватівського району; **Ряб** – хут. Рябівка Кременського району; **Сват** – смт Сватове; **Семик** – с. Семикозівка Біловодського району; **Сич** – с. Сичанське Марківського району; **Старб** – м. Старобільськ; **Степ** – с. Степне Новопсковського району; **Стріл** – с. Стрільцівка Міловського району; **Тан** – с. Танюшівка Новопсковського району; **Тр** – смт Троїцьке; **Тремб** – с. Трембачеве Новопсковського району; **Хв** – с. Хворостянівка Старобільського району; **Чмир** – с. Чмирівка Старобільського району; **Шульг** – с. Шульгинка Старобільського району.

Література

1. Виноградов В. В. “Синтаксис русского языка” акад. А. А. Шахматова / В. В. Виноградов // Виноградов В. В. Избранные труды : исследования по русской грамматике. – М. : Наука, 1975. – С. 375–419.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підруч. для студ. філол. спец. вищ. закл. освіти / М. П. Кочерган. – 2-е вид. – К. : Академія, 2005. – 376 с.
3. Солнцев А. В. Виды номинативных единиц / А. В. Солнцев // Вопр. языкознания. – 1987. – № 2. – С. 133–136.
4. Солтан С. Синонимика диалектных номинативных сочетаний в русских говорах Кыштовского района Новосибирской обл. / С. Солтан // Актуальные проблемы лексикологии : докл. 2-й лингвист. конф. – Новосибирск, 1969. – С. 69–78.
5. Языковая номинация : виды наименований / [редкол. Б. А. Серебренников ; отв. ред.]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.
6. Языковая номинация : общие вопросы / [редкол. Б. А. Серебренников ; отв. ред.] – М. : Наука, 1977. – 359 с.

Анотація

У статті подано аналіз двокомпонентних номінацій у ТГЛ “Жива природа” в українських східнослобожанських говірках; зокрема розглянуто вияв двокомпонентних назв у складі лексики живої природи українських східнослобожанських говірок; з'ясовано частотність вживання аналізованих сполук у досліджуваному континумі.

Ключові слова: однослівна номінація, двокомпонентні назви, досліджувані говірки, репрезентант.

Аннотация

В статье проанализированы двухкомпонентные номинации в ТГЛ “Живая природа” в украинских восточнослобожанских говорах; в частности, рассматривается выявление двухкомпонентных названий в составе лексики живой природы украинских восточнослобожанских говоров; рассматривается частота употребления анализируемых соединений в исследуемых говорах.

Ключевые слова: однословная номинация, двухкомпонентные названия, исследуемые говоры, репрезентант.

Summary

Two-component nominations in TGL “Living Nature” in Ukrainian East-Slobozhansky sayings are analyzed in the article; in fact it shows the finding out of two-component names among lexis of living

nature of Ukrainian East-Slobozhansky sayings; it deals with the often use of analyzed joinings in investigated dialects.

Keywords: one-word nomination, two-component names, investigated dialects, representant.

УДК 811.161.2'282(477.43+82)

Потапчук І.М.,
аспірантка,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

ПОНЯТТЯ “ЯМА” У ЗАХІДНОПОДІЛЬСЬКОМУ ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ

В останні десятиліття в українській лінгвістиці, зокрема діалектології, продовжує невпинно зростати інтерес до народної географічної терміносистеми. Основним чинниками, що живлять таке зацікавлення, є потреба зафіксувати свідчення носіїв тієї чи іншої говірки в умовах інтенсивних асимілятивних процесів у мові та соціумі. Адже знаючи місцеву термінологію, можна точніше записати та глибше зрозуміти походження будь-якого топоніма. Саме в місцевих термінах, часто глибоко специфічних і вузькоспеціальних, іноді містяться вказівки на корисні копалини, склад та характер рослинного і ґрунтового покривів, форм, видів рельєфу й інших особливостей природного середовища.

Географічна апелювативна лексика нерідко ставала об'єктом дослідження науковців як у слов'янському, так і в українському мовознавстві. Велике значення мають дослідження “Географічна термінологія сербохорватської мови” Й. Шутца [29], “Географічна термінологія польської мови” П. Ніцше [28]. Результати спостережень над географічною номенклатурою здійснені в праці Р. Малько стосовно чеської і словацької мов [14], Е. Григоряна – болгарської і македонської [4], Е. Мурзаєва і В. Мурзаєвої – російської [17], І. Яшкіна – білоруської мови [26]. Слов'янська географічна термінологія найповніше досліджена у монографії М. Толстого “Слов'янська географічна термінологія: Семасіологічні етюди” [22].

В українській лінгвістиці особливо цінними є такі лексикографічні праці: Я. Рудницького “Географічні назви Бойківщини” [19], С. Грабця “Географічні назви Гуцульщини” [27], “Народна географічна термінологія Чернігівсько-Сумського Полісся: Словник” Є. Черепанової [24], “Матеріали до словника українських географічних апелювативів (назви рельєфів)” Т. Марусенко [15], “Словник народних географічних термінів Кіровоградщини” Т. Громко, В. Лучика, Т. Поляруш [6], “Словник народних географічних термінів Волині” О. Данилюк [8], “Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель” Г. Аркушина [20]. Народну географічну термінологію знаходимо й у регіональних словниках діалектної лексики [1; 3; 7; 9; 13; 18; 25]. Однак зафіксована апелювативна лексика поки що не охоплює всього загальноукраїнського простору.

У зв'язку з цим особливо актуальними є регіональні дослідження географічної номенклатури. Звідси випливає мета наших студій: розглянути географічні апелювати